

UOT 159.98

RƏQƏMSAL SİMVOLLARLA ÜNSİYYƏTİN PSIXOLOJİ TƏHLİLİ**KƏRİMOVA MƏLƏK FERUZ qızı***Xəzər Universiteti,**Xəzər Psixoloji Xidmət Mərkəzinin direktoru**mkerimova@khazar.org**Açar sözlər: rəqəmsal simvollar, ünsiyyət, psixoloji təhlil*

Bəşər tarixinə baxdığımız zaman insan dünyaya gəldiyi gündən etibarən müxtəlif vasitələrlə özünü ifadə etməyə çalışmışdır. Çox qədim insanlar piktoqramlar vasitəsi ilə gil üzərində yazılar yazaraq bunu müasir dövrə qədər çatdırmağa nail oldular. İnsan sosial varlıq olaraq ünsiyyətsiz yaşaya bilməz. Qloballaşma, ünsiyyət və informasiya texnologiyaları anlayışları bir-biri ilə sıx əlaqədardır. Müasir dövrdə sosial ünsiyyət ehtiyacı məhz informasiya texnologiyalarının sayəsində daha da artmışdır. İnternet və texnologiyanın həyatımıza daxil olması nəinki yaşam tərzimizi, eyni zamanda düşüncə tərzimizə də öz təsirini göstərmişdir. Artıq buna bağlı olaraq cəmiyyətlə, digər insanlarla ünsiyyət şəklimiz də dəyişmişdir. 1990-cı illərdə bəzi insanlar tərəfindən istifadə edilən kompyuterlər bu illər ərzində evlərə daxil olmağa və populyarlaşmağa başladı. İnternet kəsildiyində həyatı təsəvvür etmək çətinləşmişdir. Demək olar ki, hər evdə artıq kompyuter istifadə edilir. İnsanların texnologiyaya sürətli ayaq uydurmaları, texnologiyanı həyatlarının mərkəzinə qoymaları, öz kimlik, sosial yaşamlarını yenidən qurmaları bəzən qorxuducu görünməkdədir. Buna qarşılıq dünyanın ümumi mənzərəsinə baxıldığı zaman texnologiyadan istifadə etməkdən imtina etmək və ya bu inkişafa ayaq uydurmaq üçün cəhd etməmək imkansız kimi görünməkdədir. Bəşər tarixinin bu yeni mərhələsində texnologiyada yaşanan sıçrayış müsbət tərəfləri ilə yanaşı, mənfiləri də bərabərində gətirmişdir.

Artıq media texnologiyaları cəmiyyətdə insanların necə düşünəcəyi, hiss edəcəyi və hərəkət edəcəyinə necə təsir etdiyini, cəmiyyətin formalaşdığını qeyd edilir. İnsanın yaşadığı vəziyyəti çox qavraya bilmədiyini və əslində, “həssas bir türmədə” yaşadığını qeyd edir. Yeni texnoloji vasitələr bizləri də yenidən formalaşdırır. Artıq 60-70 yaşlarındakı şəxslər də bu texnologiyalar ilə çətin olsa da, üzləşmək və öyrənmək məcburiyyətində qalırlar.

Texnoloji reallıq sayəsində məsələn Skype vasitəsi ilə fiziki olaraq o mühitdə olmasaq da, kompyuter və internet bağlantısı sayəsində zaman və məkan sərhədlərini aşaraq ünsiyyət qura bilirik. Artıq rəqəmsal kodlama nəticəsində qrafiklərin, hərəkətli görüntülərin, səslərin, şəkillərin, məkanların və mətnlərin üzərində rahatlıqla işləyə bilir və dəyişdirə bilirik. Real görüntümüz belə bizi narahat etdiyi zaman arzuladığımız üz ya da bədən formasını müxtəlif internet proqramları vasitəsilə yenidən hazırlaya bilirik. Beləcə, texnologiyanı formalaşdırarkən texnoloji vasitələrimiz də bizi formalaşdırır. Xəyali yaratdığımız yeni obrazlarımızın reallığına inanmaq istəyirik. Texnologiyalar ünsiyyət tərzimizi də dəyişib. “İnteraktiv ünsiyyət” anlayışı mədəniyyətlərə daxil olmuşdur. Bu isə “rəqəmsal mədəniyyət və dünya” anlayışını ortaya qoyur. Bilik, görüntü və səslər artıq rəqəmsal məlumat xarakteri daşıyır. Real olmayan bir mühitdə simulyasyon halı kimi aktivləşmişdir. Günümüzdə artıq rəqəmsal məlumatla tanışlığın yaşı aşağı çəkilmişdir. 2–3 yaşlı yeni dil açan uşaqların belə çox rahatlıqla yeni texnologiyaları istifadə etdiyi müşahidə edilir. Dil sərhədlərinin aşıldığı və vizual simvolların istifadə edildiyi yeni cəmiyyət, yeni mədəniyyət tərzini də bərabərində gətirir. İnsanları yeni rəqəmsal vizual cəmiyyətin üzvü kimi çıxış etməyə nə vadar edir? İnsanların sosial və psixoloji mənbəli ehtiyacları var. Texnologiya və internet də insanların ehtiyaclarını qarşılamada əsas vasitələrdən biridir. Sosial və psixoloji ehtiyacları ödəmək məqsədi

ilə bir araya gələn insanların öz adlarını, cinsiyyətlərini, haralı olduqlarını gizlədərək yaratdıqları “ideal mənlilik və kimlikləri” ilə başqa bir xəyali insanla tanış olaraq ünsiyyət qururlar. Beləcə, toxunmatik cəmiyyət ortaya çıxmaqdadır. Toxunmatik cəmiyyət daima informasiya ehtiyacı hiss edən şəxsiyyətlərin yetişməsinə də şərait yaradır. Belə ki, insanların arzu, ehtiyac, ünsiyyət ehtiyaclarını qarşılayan informasiya texnologiyaları digər tərəfdən də onları canlı ünsiyyətdən uzaqlaşdırmaqdadır.

Bəşər tarixinin bu yeni mərhələsində texnologiyada yaşanan sıçrayış müsbət tərəfləri ilə yanaşı, mənfiləri də bərabərində gətirmişdir. İnsanların texnologiyaya sürətli ayaq uydurmaları, texnologiyayı həyatlarının mərkəzinə qoymaları, öz kimlik, sosial yaşamlarını yenidən qurmaları bəzən qorxuducu görünməkdədir. Zeybək, “in” və “out” sözlərindən istifadə edərək müasir dövrdə ünsiyyət tərzini qarşılaşdırır. Ona görə, artıq insanlar üz-üzə ünsiyyət qurmaq yerinə, virtual ünsiyyəti seçirlər. Emosional ünsiyyətin yerini virtual mühitdə sosial paylaşım əvəz edir. Real mənliliklərdən daha çox virtual mənliliklər formalaşır. Üz-üzə, göz-gözə ünsiyyət yerini müxtəlif emojilərdən istifadə edərək qurulan ünsiyyətə buraxıb.

Azərbaycan dilçisi, professor Veysəliyevə görə (2010), semiotika bütün kommunikasiya formalarının əsasında kodlar olan məlumatın göndərilməsi ilə məşğul olur, yəni dilin işlənməsinin və istənilən aktı artıq mövcud səriştəyə əsaslanır. Ona görə kod isə qabaqcadan razılışma əsasında müəyyən edilmiş işarələr sistemidir ki, onun köməkliliyi ilə informasiya təqdim olunur, mənbədən təyinat yerinə çatdırılır. Ünsiyyət öz ifadə tərzini dəyişməkdədir. Artıq insanlar duyğularını yazmaq yerinə, sosial şəbəkələrdə istifadə edilən simvollar-emojilər vasitəsilə qısa yolla duyğularını paylaşmaq yolunu seçirlər.

Müasir dövrdə whatsapp və sosial şəbəkədə istifadə edilən emosiyaları, müxtəlif situasiyaları əks etdirən şəkillər artıq ünsiyyətin bir parçasına çevrilmişdir. Xüsusən insan hissələrini əks etdirən “smaylik”lərin global olaraq bütün dünyada istifadəsi diqqəti çəkməkdədir. Belə ki, eyni dili danışmayan iki insan ünsiyyətdə çətinlik çəksə belə, emosiya ya da situasiyanı əks etdirən işarələrin, demək olar ki, bütün insanlar tərəfindən anlaşıldığı görülür. Bu insanın hissələri əks etdirmə xüsusiyyətlərinin bənzər olması ilə sıx əlaqədardır. İnsanın sevindiği zaman xoşbəxt üz ifadəsi xalqlara görə dəyişməməkdədir. Beləliklə, hər hansı mövzuya razılığını bildirən ya da dostunun facebookda yazdığı şərhə müsbət münasibət bildirən şəxs bunu müxtəlif emojilərlə dəstəkləməkdədir. Emojilər qabaqcadan cəmiyyətdə razılışdırılaraq qəbul edilmiş işarələr sistemi kimi bütün yazılı informasiyaların ötürülməsi və qəbul edilməsi üçün rəqəmsal koddur.

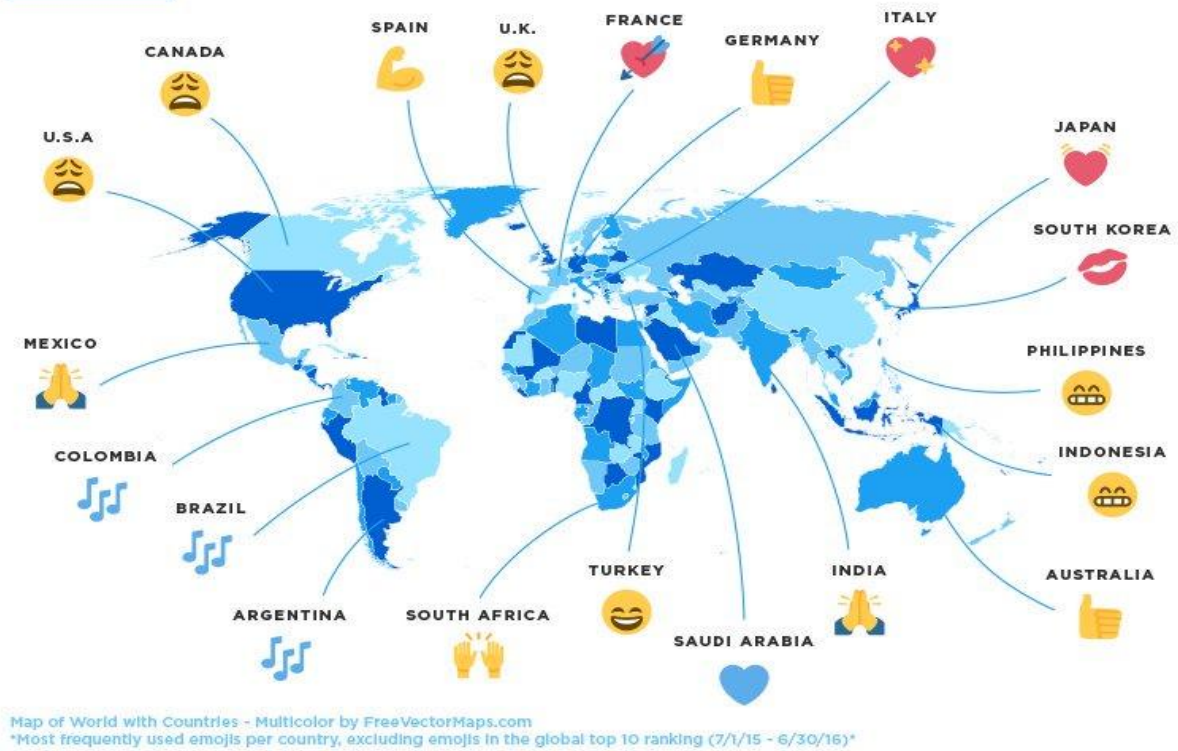
1999-cu ildə Yaponiyalı Shigetaka Kurita tərəfindən emojilər yaradıldı. Əslində emojilər NTT DoCoMo, Au və SoftBank yapon mobil operatorları üçün hazırlanmışdır və qısa müddət ərzində populyarlaşmağa başladı. Emojilərin bu qədər yayılması səbəblərindən biri də insan hiss və duyğularının ortaq olmasıdır. Emojilərin xalqlar arasında hər kəsin başa düşəcəyi ortaq bir dil olduğunu desək yanlışdır. Shigetaka Kurita, 1990-cı illərdə Yaponiya NTT Docomo adlı mobil telefon şəbəkəsinin dizayneri kimi şirkət üçün yeni işarələr emojilər yaratdı. (Blagdon, 2013).

Cotap tərəfindən min Amerikan işçi üzərində aparılan tədqiqata əsasən peşəkar ünsiyyətdə Amerika işçilərinin 76%-i üçün bu işarə pis xəbər ola bilər (": (").

Emosional ifadə kimi: 64% xoşbəxt üz, 16% baş barmaqları, 3% ürək, 3% sürpriz üz, 3% göz vuran üz, 2% baş barmaq aşağı, 1% qəzəbli üz emojilərini daha çox istifadə etməkdədirlər. Müxtəlif ölkələrin istifadə etdiyi emojilər aşağıda göstərilir (Freevectormaps.com saytıdan götürülüb).

Müasir dövrdə insanların həyat tərzini, yaşama baxış tərzini dəyişmişdir. Təxminən əlli il bundan əvvəl uzaq məsafədə olan yaxın insanlar bir-biri ilə ünsiyyət qurmaq üçün məktub, teleqrafdan istifadə edirdilər və bunun üçün uzun müddət gözləyirdilərsə, hal-hazırda belə ünsiyyətin qurulması saniyələr aparmaqdadır. Beləliklə, simvollarla qurulan ünsiyyətdə diqqət çəkici məqamlar aşağıdakı kimi ifadə edilə bilər.

TOP-TWEETED EMOJIS BY COUNTRY

1. Zaman anlayışının insan həyatındaki əhəmiyyəti nəzərə alınsa, qısa yolla fikir və duyğunun ötürülməsi zəruri hal kimi qəbul edilməlidir. Bu bir növ duyğu və düşüncənin yazılması üçün sərf edilən vaxta qənaət kimi də qiymətləndirilə bilər.

2. Ünsiyyət üz-üzə olmadığı üçün, duyğuların ifadəsi yalnız simvolik emojilərlə ötürülməkdədir. Bu zaman isə insanın real mənliliyinin, o an yaşadığı hisslərin nə qədər gerçək olduğunu təxmin etmək çətinləşməkdədir.

3. Cambridge Universitetinin apardığı bir tədqiqata görə, iş həyatında emojiləri istifadə edənlər etməyənlərə görə daha güclü və diqqət çəkici tiplərdir. Bu səbəblə artıq sadəcə sözlərdən ibarət dümdüz yazışmalar ciddi və soyuq hesab edilməkdədir.

Bir başqa ifadə ilə, rəqəmsal cəmiyyətlə yaşamaqdan uzaqlaşma bilməyəcəyimiz kimi, rəqəmsal mədəniyyətin insanlar arası münasibətə, ünsiyyətə təsirlərinə qarşı həssaslığımız artırılmalı və üz-üzə qurulan, səmimi münasibətlərin, emojilərlə ifadə edilən duyğulardan daha real və önəmli olduğu ifadə edilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Blagdon, J. (2013, March 4). How emoji conquered the world. The Verge. Retrieved from <http://www.theverge.com/2013/3/4/3966140/how-emoji-conquered-the-world>
2. Davis, Mark, and Peter Edberg. 2015. "Unicode Emoji." Technical Report
3. F.Y.Veyselli, Semiotika, Studia Philologica, IV. Mütercim, 2010, 334s.
4. Galloway, A. (2006). Gaming: Essays on algorithmic culture. Minneapolis: University of Minnesota Press.

5. Hochschild, A. R. (2012). The managed heart: Commercialization of human feeling. Berkeley: University of California Press. (Original work published 1979)
6. <https://yeniletisim.wordpress.com/2017/03/20/ulkelere-gore-en-fazla-kullanilan-emojiler/>
7. Черникова В.Е. Антропологическое измерение коммуникации в условиях информатизации общества // Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке. 2016. № 3. С. 50-59.

РЕЗЮМЕ
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЦИФРОВОЙ КОММУНИКАЦИИ
Каримова М.Ф.

Ключевые слова: *цифровые символы, общение, психологический анализ*

Интернет-коммуникация изменила нашу систему общения. Сегодня стало нормой общение при помощи символов, особенно интернет-поколением через социальные медиа. Символы в основном используются для выражения эмоций и психологических аспектов субъективных чувств.

В данной статье рассмотрены отдельные символы, которые обычно используются в социальных медиа, проанализированы на предмет их субъективной и психологической значимости в семантике и коммуникации.

SUMMARY
PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF COMMUNICATION WITH DIGITAL SYMBOLS
Karimova M. F.

Key words: *digital symbols, communication, psychological analysis*

Internet communication has changed our communication system. Today it is not a fad but has become the norm to communicate with symbols, especially the internet generation through social media. Symbols are basically used to express emotions and psychological aspects of subjective feelings.

This article focuses on selected symbols which are generally used in social media and analyzed for their subjective and psychological importance in semantics and communication.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	11.09.2018
	Son variant	17.12.2018